

Innovació social oberta: l'organització política com a plataforma

Ismael Peña-López

De propera publicació a:

Peña-López, I. (2014). *Innovació social oberta: l'organització política com a plataforma*. Actes de les III Jornades Internacionals de Comunicació i Societat: Comunicació pel canvi social. Girona: Universitat de Girona.

Resum

En els darrers anys hi ha hagut, al menys, dues petites revolucions en el món de la innovació. Per una banda, la derivada del que ha sacsejat no només l'àmbit de la innovació sinó tota la societat en general: la causada per l'impacte de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació. Per una altra, la innovació que – en part degut al punt anterior – té lloc en àmbits d'innovació “no formal” i amb especial èmfasi en l'organització i l'acció col·lectives. Aquí presentem un breu recorregut per conceptes com innovació, innovació oberta i innovació social per a entrar a definir el que creiem que són les principals característiques i components de la innovació social oberta. En especial, ens centrarem en aquesta innovació social oberta en el terreny de la política extrarepresentativa o extrainstitucional, entroncant el discurs amb el dels moviments socials, el ciberactivisme i la tecnopolítica.

1. Innovació, innovació oberta, innovació social

Innovació, innovació oberta, innovació social... hi ha alguna cosa que puguem definir com a innovació social oberta? És a dir, hi ha algun tipus d'innovació en el terreny de l'acció cívica que sigui oberta, que comparteixi protocols i processos i, per sobre de tot, els resultats? O, millor encara, hi ha alguna acció cívica de caràcter fortament innovador que sigui creada de forma col·lectiva i els resultats de la qual estiguin enfocats a una apropiació de forma col·lectiva?

1.1. Innovació

Sembla inevitable, quan es parla d'innovació, recórrer a Joseph A. Schumpeter a *Capitalism, Socialism and Democracy* (1943; 82-83) quan diu:

“L'impuls fonamental que estableix i manté el motor del capitalisme en funcionament prové dels nous béns de consum, els nous mètodes de producció o distribució, els nous mercats, les noves formes d'organització industrial que l'empresa capitalista és capaç de crear”.

En l'obra abans mencionada així com a *Business Cycles: a Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process* (Schumpeter, 1939), l'autor afirma que la

innovació necessàriament acabarà amb molts processos existents, i que empreses i indústries senceres seran destruïdes amb l'arribada de noves maneres de fer les coses, com a efecte secundari de la innovació. Aquesta destrucció creativa provindrà, al menys, de les següents fonts:

- Un nou bé o servei en el mercat (p.ex. les tablettes vs. els ordinadors personals).
- Un nou mètode de producció o distribució de béns o serveis que ja hi ha en el mercat (p.ex. l'*streaming* de música vs. els discos compates).
- L'obertura de nous mercats (p.ex. els telèfons intel·ligents per a usuaris d'avançada edat).
- L'accés a noves fonts de matèries primers (p.ex. gràcies al *fracking*).
- La creació d'un nou monopoli o la destrucció d'un d'existent (p.ex. el motor de cerca de Google).

Com es pot deduir, però, de les propostes de Schumpeter, el seu concepte d'innovació es circumscriu a un àmbit doble ben precís: l'àmbit de l'empresa i, específicament, l'àmbit *tancat* de l'empresa. Així, queda clar que Schumpeter parla de l'apropiació del resultat de la innovació per una institució que treballa competint amb les demés, i que l'avantatge que obté d'aquesta innovació rau, en gran mesura, en poder apropiari-se dels beneficis de la innovació en detriment dels competidors. Competidors que, a poder ser, destruirà.

És possible, però, que aquesta innovació tingui lloc en obert, tot i sempre mantenint l'apropiació per a usos particulars?

1.2. Innovació oberta

Un dels principals impulsors del concepte d'innovació oberta és Henry W. Chesbrough. L'autor proposa (2003a) que les idees puguin circular dins i fora de l'empresa, de l'empresa cap a la societat i des de la societat de retorn a l'empresa, de manera que en aquest circular s'amarin de novetats i aproximacions transformadores. En un resum que ha fet fortuna (2003b) i s'ha fet molt popular dins la literatura acadèmica i de la gestió d'empreses, Chesbrough posa cara a cara les característiques de la innovació tradicional i l'oberta:

Principis de la innovació tancada

La gent intel·ligent en el nostre camp treballa per a nosaltres.

Per a beneficiar-nos de la R+D, hem de descobrir, desenvolupar i distribuir nosaltres mateixos.

Si descobrim nosaltres mateixos, ho posarem al mercat els primers.

Si creem la majoria i les millors idees a la indústria, guanyarem.

Principis de la innovació oberta

No tota la gent intel·ligent en el nostre camp treballa per a nosaltres. Necessitem treballar amb gent intel·ligent dins i fora la companyia.

La R+D externa pot crear valor significatiu: la R+D intern és necessari per a reclamar certa porció d'aquest valor.

No cal que originem la recerca per a beneficiar-nos-en.

Si fem el millor ús de les idees internes i externes, guanyarem.

Hauríem de controlar la nostra propietat intel·lectual, de manera que els nostres competidors no es beneficiïn de les nostres idees.	Hauríem de beneficiar-nos de l'ús que altres fan de la nostra propietat intel·lectual, i hauríem comprar propietat intel·lectual d'altri sempre i quan faci avançar el nostre model de negoci.
--	--

L'aproximació de Chesbrough és, en concepte, radicalment oposada a la de Schumpeter. La qüestió del dins i fora, del que és propi o és aliè no és una qüestió formal, sinó fonamental: suposa la ruptura total d'un model de funcionament fortament arrelat en la cultura de l'era industrial, de l'intermediari com a minimitzador dels costos de transacció i la maximització del rendiment dels *inputs* escassos; de l'eficàcia i l'eficiència basada en la competència. Si bé Chesbrough no deixa de banda la competència, la competitivitat queda redefinida no en relació a l'eficiència interna, sinó a l'eficiència en relació als demés, en relació a la gestió del canvi i no a la gestió d'allò estàtic, la inversió. Mentre Schumpeter parla de capital com a estoc, Chesbrough parla de capital com a flux: infraestructura contra coneixement.

La pregunta que immediatament s'obre, doncs, és si hi ha, doncs, espai per a una innovació en l'àmbit de les organitzacions sense ànim de lucre o, més enllà, en l'àmbit de la societat com a corpus o com a demos general? És possible combinar la innovació social amb el nou paradigma de la innovació oberta? Podem trobar un model chesbroughià on les accions cíviques, de naturalesa no competitiva, puguin adoptar el model col·laboratiu de la innovació oberta?

1.3. Innovació social

La innovació social pot descriure's com aquelles pràctiques que transformen les accions col·lectives al temps que reforcen la societat civil. Té, doncs, dos components importants: la transformació de l'acció col·lectiva – i, per tant, no privada o no tancada en l'empresa – i el benefici global de la seva transformació – de nou, en oposició a una apropiació duta a terme per només un petit grup de ciutadans.

Ethan Zuckerman (2008) proposa el següent “test de la innovació” en l'àmbit de la innovació social i el desenvolupament facilitats per les Tecnologies de la Informació i la Comunicació per al Desenvolupament:

1. La innovació prové d'una limitació.
2. La innovació combat la cultura hegemònica.
3. La innovació s'aferma en els mecanismes de mercat.
4. La innovació s'edifica sobre plataformes existents.
5. La innovació prové d'una minuciosa observació de l'entorn destinatari.
6. La innovació es centre més en el que hom té que en el que hom no té.
7. La innovació es basa en un principi de “la infraestructura engendra infraestructura”.

Tot i que el model de Zuckerman té un fort component tecnològic – i, potser així, té un cert biaix vers la cultura de l'enginyeria – sí que dóna una explicació molt satisfactòria

de com moltes innovacions socials en el terreny dels drets civils han funcionat darrerament, com ara el moviment dels *indignats* o del 15M (Toret, 2013; Peña-López et al., 2013).

El mateix eix de continuïtat de participació que va de la tecnopolítica i el *hacktivisme* fins el *clicktivisme* (Peña-López, 2013a) pot, per exemple, explicar-se en els termes de Zuckerman pràcticament punt per punt. Cal, per descomptat, canviar alguns termes o matisar-los. Així, per “mecanismes de mercat” no es refereix tant a les dinàmiques d'intercanvi de béns i serveis, sinó a les dinàmiques de deliberació i negociació polítiques pròpies de la democràcia entre els tres poders, els mitjans i els ciutadans. D'altra banda, les “plataformes existents” no són tant tecnològiques sinó democràtiques, podent-se adaptar el símil a les àgores on té lloc l'acció col·lectiva com parlaments, assemblees, centres cívics... o el mateix carrer. La “infraestructura que engendra infraestructura” és, òbviament, un dels principals clams de moltes de les revoltes que s'han viscut de la Primavera Àrab ençà: el cercle virtuos de més qualitat democràtica per a participar millor per a tenir millor democràcia.

2. Innovació social oberta

La qüestió, doncs, és: podem intentar trobar un model que aplegui totes les aproximacions anteriors? I, molt especialment, com podem modelitzar una innovació social que succeeixi en obert, atesa la naturalesa de les organitzacions de caràcter ciutadà?

Val la pena aclarir, en aquest moment, que no ens estem referint a la innovació que succeeix dins les organitzacions sense ànim de lucre. Amb les seves especificitats i singularitats (Rodríguez Blanco et al., 2013), aquesta no deixa de ser una innovació que deriva directament de la concepció de Schumpeter. Per descomptat, el fet de no tenir ànim de lucre sinó un objectiu de transformació social la fa diferent en el fons de la innovació empresarial. Tanmateix, sí pot gaudir de grans similituds en allò que fa referència les formes.

Però en el que volem incidir aquí és no només en la transformació social en sí mateixa, sinó en la transformació del *teixit* social, de la mateixa manera que la innovació oberta de Chesbrough incideix en el teixit empresarial i no només en la transformació de la producció de determinats béns i serveis.

Emfatitzem, doncs, aquesta diferència centrant-nos en la diferència entre la innovació social – entesa com la innovació que impacta en el teixit social, no com a innovació del sector sense ànim de lucre – i la innovació que té lloc en el sector privat amb ànim de lucre:

1. La primera diferència, i més òbvia, és que la innovació amb ànim de lucre necessita, imperiosament, capturar i capitalitzar els beneficis de la innovació. A diferència d'aquesta, la innovació social pot “automàticament” apropiarse de la innovació que ha tingut lloc socialment, ja sigui socialitzant-la o

col·lectivitzant-la, ja sigui incorporant-la a organitzacions sense ànim de lucre que, empoderades, en faran ús.

2. La segona, i que és la clau de volta, és que (generalment) el més important en la innovació (amb ànim de lucre) és el resultat. Per contra, a la innovació social (generalment) és molt més important el procés seguit per aconseguir aquest objectiu i no pas l'assoliment o no de l'objectiu. Sovint, són els nous processos i protocols allò realment transformador o les noves mirades el que es constitueix en un "motor" de la innovació (Brugué et al., 2013)

Volem insistir en aquest darrer punt perquè ens desmarca totalment d'allò que en d'altres aproximacions centrades en el sector privat sense ànim de lucre.

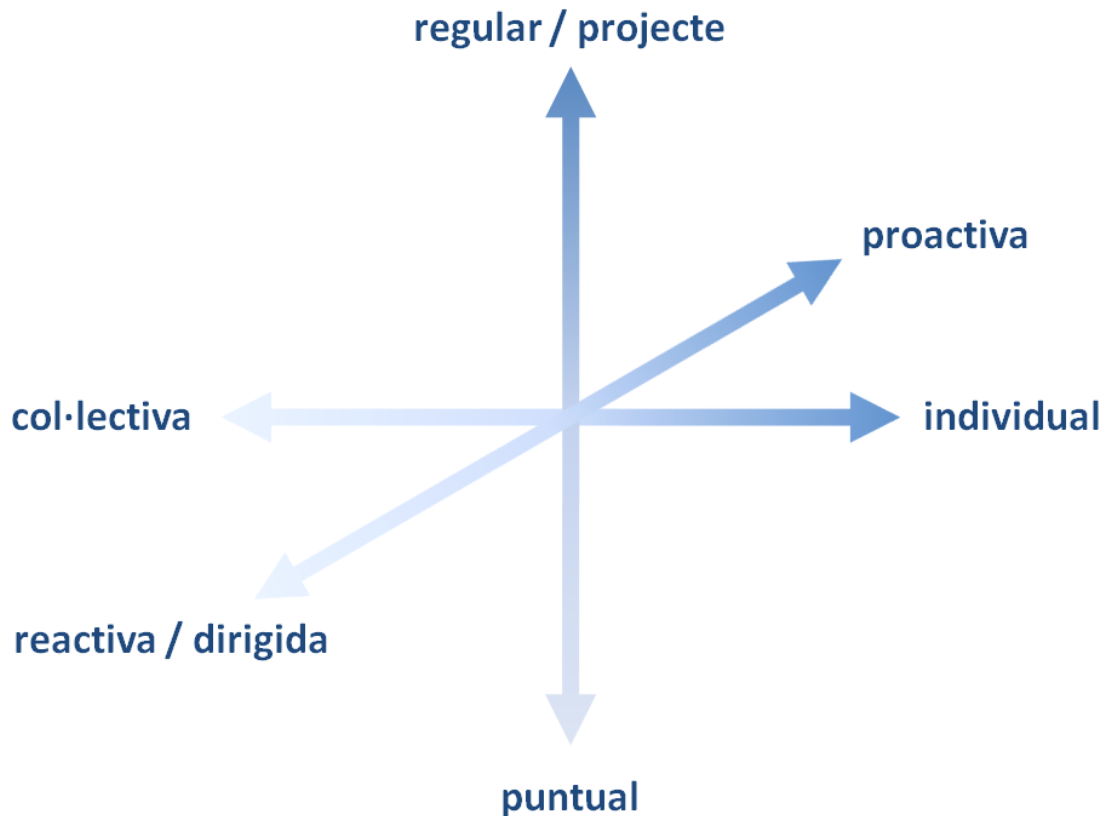
Seguint, doncs, aquesta línia de pensament, volem definir la innovació social oberta com la destrucció creativa que té com objectiu construir nous processos que puguin ser apropiats per la totalitat de la societat civil. Aquesta innovació social oberta seria que la es trobaria darrera d'interessants transformacions ocorregudes recentment en el terreny dels moviments socials, la participació en línia, la democràcia electrònica, els comuns digitals, les pràctiques P2P, el *hacktivisme* i l'*artivisme*, etc.

A continuació, voldríem breument caracteritzar aquesta innovació social oberta així com fer una breu modelització de les polítiques o iniciatives que hi tindrien cabuda. Abans de fer-ho, però, fixem-nos en algunes característiques de la participació – entesa en un sentit molt ampli – i com aquestes han canviat amb el tombant d'un paradigma industrial a un d'informatiu (Peña-López, 2002; Peña-López, 2007; Peña-López, 2009; Albaigès, 2011).

2.1.1. Característiques

En un món sota el paradigma industrial, l'escassetat de béns (materials) i els altíssims costos de transacció han desembocat en l'aparició de grans i forts intermediaris que, sota la seva teulada (en un sentit força literal) han aconseguit crear organitzacions que apleguen recursos (infraestructures, humans, materials, financers) de manera que s'optimitzin els processos i així s'aconsegueixi la màxima eficiència i eficàcia. Aquesta centralitat de la intermediació ha provocat que, si no totes, la majoria d'institucions nascudes o reinventades després de la revolució industrial es caracteritzin per tenir una participació a llarg termini o per projectes de llarga durada, siguin iniciades gairebé sempre de forma col·lectiva (o fins que s'assoleix una determinada massa crítica) i tinguin un funcionament fortament dirigit, on la major part dels components operen reaccionant a les ordres d'aquesta direcció.

La revolució del coneixement i el canvi a tots nivells que ha provocat en termes d'organització (Mokyr, 1997; Mokyr, 2000) han desfalcats aquests fonaments sobre els que es van edificar les institucions industrials. Amb la pràctica desaparició del concepte d'escassetat en els béns basats en la informació, així com la caiguda dràstica dels costos de transacció, la participació passa de tenir les tres característiques anteriors a moure's per tres eixos que tenen en un extrem aquelles característiques i en l'altre el seu oposat (Imatge 1).

Imatge 1: eixos de la participació, del paradigma industrial al paradigma informacional

Quines característiques tenen aquests altres extrems?

- **Decentralització.** La innovació social oberta permet una participació proactiva, oposant-se però al mateix temps completant la participació dirigida i reactiva. Per a que això sigui possible ha hagut de succeir abans la separació del contingut del continent o, el que és el mateix, la separació de la funció de la institució.
- **Individualització.** La innovació social oberta fa possible la participació individual, especialment al principi de la participació innovadora o transformadora. Això no vol dir que la participació col·lectiva sigui un subòptim o que hagi de ser evitada, sinó que els individus tenen ara molta més flexibilitat per a iniciar els processos de forma individual – el que no treu, està clar, que l'impacte a gran escala segurament dependrà del grau d'adscripció a una iniciativa original. Aquesta flexibilitat només és possible gràcies a l'atomització dels processos i les responsabilitats, a un alt grau de granularitat de tasques (Benkler, 2006) i la total separació dels rols (Raymond, 1999).
- **Participació puntual.** La innovació social oberta facilita la participació "casual", la participació "just in time", la participació en el moment i en el lloc on són necessaris i no forçosament a llarg termini i amb horitzons d'acompliment llunyà. Això es pot materialitzar gràcies al fet d'abaixar dràsticament els costos

de participació, incloent-hi la caiguda de costos de transacció i així possibilitant que múltiples actors puguin afegir-se a diferents aproximacions innovadores.

2.1.2. *Polítiques i accions*

Com pot fomentar-se la descentralització, individualització i puntualització de la participació? Com podem separar el contenidor del continent? Com podem atomitzar els processos, fer possible la granularitat? Com abaixem els costos de participació i els costos de transacció?

Fixem-nos, primer, en alguns exemples:

- m-Pesa, la banca electrònica nascuda a l'Est d'Àfrica, s'inicià amb els usuaris de telèfons mòbils pagant-se entre ells l'intercanvi de béns i serveis utilitzant saldo de les seves targetes de telefonia mòbil (Batchelor, 2012).
- La Wikipedia¹, tot i impulsada des d'una fundació privada, funciona gràcies a la concurrència de diferents actors amb diferents implicacions i graus d'iniciativa, com ara els bibliotecaris, els editors o els usuaris finals, així com una constel·lació d'iniciatives que utilitzen els continguts de l'enciclopèdia en centenars de maneres i suports diferents.
- La Primavera Àrab, especialment a Egipte, va esclatar fent conviure dos tipus de terreny: l'institucional, amb els *mass media* fent entrar el problema a l'agenda pública, i l'extra-institucional, generant contingut des de places i plataformes virtuals (Howard et al., 2011; Lotan, 2011).
- La iniciativa 15MpaRato², paradigmàtica a tot el món, va fer mostra d'una insòlita combinació de mitjans per a fer convergir sota una única proposta actors de tot tipus i de tot tipus d'origen: impulsors, prescriptors a través de xarxes socials i mitjans de comunicació tradicionals, finançadors a través del *crowdfunding*, clients i accionistes de la banca, i professionals de l'àmbit judicial.
- La plataforma Ushahidi també va utilitzar la descentralització, la iniciativa i la granularitat per a convertir una "mera" plataforma tecnològica en una poderosa eina que tot tipus d'actors utilitzen col·laborativament per a accions que van des de l'observació d'eleccions fins a la planificació de la logística de l'ajuda humanitària en zones de crisi (Zook et al., 2010).

Tots aquests exemples, caracteritzats per un alt nivell de proactivitat, flexibilitat en la participació individual, i la granularitat que permet tot tipus d'aportacions tenen, al nostre entendre, tres grans tipus d'impulsos o de polítiques al darrera.

- **Donar context.** Primer, la innovació social oberta no té lloc sense que un dels actors o una combinació d'ells proporcioni una comprensió del marc on s'està actuant, identificant el màxim nombre d'actors, detectant les necessitats, llistant les possibles vies per on avançar i, molt especialment, quines són les tendències que afecten o afectaran la decisió col·lectiva.

¹ wikipedia.org

² 15mparato.wordpress.com

- **Facilitar una plataforma.** No es tracta, doncs, de *crear* una plataforma, o un nou punt de trobada, o un espai, sinó d'aplegar els actors rellevants al voltant d'una iniciativa. Es tracta, doncs, d'identificar aquest eix vertebrador, aquesta àgora, aquesta xarxa i contribuir a posar-la en funcionament o a mantenir-la en moviment. Algunes vegades es tractarà d'una veritable plataforma, d'altres serà qüestió de trobar la que ja existeixi i sumar-se al seu desenvolupament, o ajudar a atraure determinats actors cap aquests espais o, senzillament, a fer possible que aquests actors es trobin en un punt determinat.
- **Atiar la interacció.** És a dir, evitar caure en l'error de "construïm-lo i ja vindran" (Sayo et al., 2004; Schwabe, 2005; Lilleker & Jackson, 2008; Hatakka, 2009; OECD, 2010) La interacció ha de ser fomentada, promoguda, però sense interferències que no puguin anar en contra d'un lideratge descentralitzat i distribuït. Generalment, el contingut serà el rei en aquest terreny. Però *qualsevol* contingut, sinó un contingut filtrat, fonamentat, contextualitzat i, sobretot, ben enllaçat (Berners-Lee, 2010).

3. Els costos relatius de participar en política

Feta l'aproximació anterior sobre la innovació social oberta, quin és el paper que aquesta pot tenir en la participació política, ja sigui la institucional o l'extrarepresentativa? La reflexió que volem abordar en aquesta tercera part és que, precisament, la innovació social oberta ha de poder obrir portes allà on la participació estava vetada, fent accessible aquesta participació a base de disminuir els costos relatius de la participació.

Una de les aparents paradoxes quan s'analitza, per una banda, la desafecció amb les institucions polítiques i, per una altra, la participació en àmbits informals (Peña-López, 2013a) és la següent:

- D'una banda, participar directament en política té un cost (en diners, de vegades, en temps, sempre), el que fa que els ciutadans no participin i es justifiqui la necessitat de partits, sindicats o qualsevol altra institució pertanyent a la democràcia representativa.
- D'altra banda, en determinats temes, els ciutadans sí que participen, i es mobilitzen, i prenen les regnes de vegades fins i tot de forma molt intensa.

Què n'hem, doncs, de concloure? Hi ha o no hi ha participació? "Fan falta" els partits polítics o els sindicats?

Probablement ambdues aproximacions són, en el fons, les dues cares de la mateixa moneda. No és la moneda dels costos o els beneficis de participar en política, sinó els costos relatius o els beneficis marginals de fer-ho. És a dir, si compensa participar, perquè s'espera que els beneficis d'implicar siguin més grans que el cost de la dedicació, es participa; si no compensa, perquè les barreres a la participació són elevades i el que s'espera a canvi és poc o gens, es confia (o es resigna hom) en els representants electes o, simplement, hom s'absté o vota en blanc.

3.1. Com fomentar la participació

Quan es debaten i es planifiquen i es redacten lleis, reglaments, plans de participació, de foment de l'acció ciutadana o qualsevol altra eina habitual en l'àmbit de la participació ciutadana, sovint es fa en base a burocratitzar activitats o tasques que ja existien en la informalitat. Burocratitzar en el sentit de protocol·litzar i fer emergir pràctiques per suposadament fomentar-les, polítiques dirigides a les formes sense per això canviar el fons. En un exercici adreçat no a les formes sinó al fons, i sota una perspectiva de la innovació social oberta, hi ha al menys dos camins a explorar a l'hora d'introduir aquestes polítiques de foment de la participació, i més ara que la ciutadania disposa de poderoses eines per informar i deliberar sense necessitat de recórrer a intermediaris, com hem vist en el model de descentralització-individualització-puntualització de l'acció col·lectiva.

1. **Baixar els costos de la participació.** Sembla elemental, però no ho és. Més enllà de la creació i convocatòria de comissions a tres bandes entre Administració, societat civil i grups econòmics d'interès, pot ser que el foment de la participació sigui tan fàcil com posar a disposició de les parts implicades tota la informació disponible de forma àgil, veraç i a temps. Baixar el cost d'informar-se, per exemple, fa pujar automàticament la ràtio benefici/cost de participar, sense necessitat d'haver de fer feixucs plans i projectes de participació. Facilitar un local a una associació de veïns, una assemblea, una ONG local és també baixar el cost de participar, sense necessitat d'haver de fer feixucs plans i projectes de participació. Establir mecanismes estables i "automatitzats" de prospectiva i recollida de necessitats i demandes de la ciutadania (en lloc de, per exemple, el viacrucis d'una iniciativa legislativa popular) és, per descomptat, baixar el cost de participar, sense necessitat d'haver de fer feixucs plans i projectes de participació. En definitiva, aplicar criteris d'innovació social oberta a la banda dels costos de participar pot contribuir en gran mesura a baixar-los i, en conseqüència, a fer que el benefici relatiu sigui més elevat.
2. **Augmentar els beneficis de la participació.** A l'altra banda de la ràtio cost/benefici hi trobem augmentar els beneficis. Això no vol dir que s'hagin acceptar de forma incondicional totes i cadascuna de les demandes que facin tots i cadascun dels ciutadans. Senzillament, que la probabilitat que siguin escoltats o tinguts en compte no sigui tan baixa com ho és habitualment. L'exemple anterior de la iniciativa legislativa popular (ILP) és de manual: és inconcebible que una ILP que formalment compleix tots els requisits pugui no ser ni tan sols admesa a tràmit en nom de no se sap ben bé què. Si la perspectiva és que l'acció ciutadana no servirà de res després dels recursos invertits, els beneficis percebuts mai seran més grans que els costos suportats reals. De nou, la creació de contextos, la facilitació d'àgores o el foment de la participació en base a informació rica pot augmentar la percepció que els beneficis de participar seran més elevats que no pas els costos de fer-ho. I, probablement, no serà només una percepció, atès que el camí recorregut per a fer possible la innovació social oberta ja tindrà, en sí mateix, un gran valor social a l'hora d'obrir i compartir protocols.

No cal dir que moltes iniciatives de transparència, dades obertes i govern obert podrien coadjuvar a baixar el cost relatiu o augmentar els beneficis marginals de participar. Més enllà de la seva necessària (però de vegades obsessiva i exclusiva) atenció a la rendició de comptes, pensar en clau integral el procés polític (informar, deliberar, negociar) faria que en lloc d'atacar els símptomes de la baixa participació es fes front a les causes de fons.

Val la pena puntualitzar que seria erroni afirmar que no calen lleis, reglaments, i plans de participació i transparència. Però sí que si se segueixen pensant de forma parcel·lada i de dalt a baix, el seu abast sempre serà molt limitat. I la seva legitimitat, més.

3.2. Canviar el disseny de les institucions per no participar

Hi ha una tercera aproximació per millorar la participació o, millor dit, per aturar el problema de la baixa participació: fer-la irrellevant.

Fer-la irrellevant no té res a veure amb una estratègia aparentment semblant però en el fons molt diferent que és fer irrellevant al ciutadà. És a dir, “la política és cosa de polítics”, “això és molt complicat i el ciutadà no ho entendreà”, “això és política amb P majúscula”, etc. que, en el fons, són altres formes de deixar oberta la porta a la corrupció i la prevaricació.

Al 2002, John R. Hibbing i Elisabeth Theiss-Morse venien a dir a *Stealth Democracy: Americans' Beliefs About How Government Should Work* que, en el fons, quan les coses van bé, el que els ciutadans volen és que els deixin en pau. Ni sentir-ne a parlar de participar. En una mena de rèplica des del cas espanyol — *¿“Democracia sigilosa” en España? Preferencias de la ciudadanía española sobre las formas de decisión política y sus factores explicativos* — Joan Font et al. (2012) matisaven l'afirmació anterior. Sí, el ciutadà mitjà vol, en general, que el deixin en pau amb tanta participació, però sempre que es compleixi un requisit: que el disseny de les institucions sigui tal que garanteixi que el resultat de les seves decisions i actes sigui legítim, just. O, dit d'una altra manera: el ciutadà vol participar, però no tota l'estona (allò dels costos i els beneficis que dèiem al principi), sinó allà on importa, que és en el disseny institucional.

Si fem marxa enrere, això últim no és sinó el que demanava el moviment del 15M als carrers i segueix demanant en assemblees o en algunes iniciatives de refundació dels partits: una única proposta per a una democràcia millor (Alcazan et al., 2012; Monterde et al., 2013).

Moltes de les lleis, reglaments, i plans de participació i transparència parteixen d'una veritat que no és tal: que les institucions són les que són i que cal cenyir-se a aquest estret marge d'acció, que és un marc immutable i que tota acció ha de circumscriure en aquest context gravat en pedra. Però hi ha una gran diferència entre el que es pot fer i el que es podria o s'ha de fer en política. Probablement molts dels debats sobre la baixa participació, sobre el cost o els potencials beneficis de participar quedarien anul·lats si s'obris l'opció de la reforma institucional així com del canvi de protocols, processos i conductes de l'acció col·lectiva, sigui o no pilotada per les institucions.

Els exemples, característiques i model d'innovació social oberta que hem mostrat van, precisament, en aquesta línia.

4. La política caixa d'eines

Les institucions democràtiques modernes s'han centrat en donar solucions o sortides als problemes i demandes dels ciutadans. A base de representar, de capturar les seves sensibilitats i convertir-les en propostes polítiques, els ciutadans han pogut retirar-se a un segon pla sabent que algú treballava per ells en l'àmbit del que és públic, del que col·lectiu.

Altres consideracions al marge, aquesta política ha funcionat (o, millor dit, en general funciona) perquè permetia estar pendent de la cosa pública 24 hores al dia, 7 dies a la setmana, i a gran escala. Dit d'una altra manera, quan l'àmbit de la política no és ja una polis grega d'uns "pocs" habitants, fer-se càrrec de manera directa de la política es fa prohibitiu, tant en recursos materials com, sobretot, temps.

Les Tecnologies de la Informació i la Comunicació, amb Internet com a mascaró de proa, permeten a l'individu reapropiar-se de l'acció col·lectiva, reduir intermediació, ponderar el poder dels representants i càrrecs electes, organitzar les seves pròpies plataformes, dinamitzar els seus propis grups d'interès, convocar les seves pròpies manifestacions i esdeveniments.

El resultat l'estem veient a diari, encara que a una velocitat de vertigen. Política 2.0, tecnopolítica, política en xarxes socials, moviments socials, partits xarxa, moviments xarxa, *hacktivisme*, ciberpolítica, ciberactivisme... tots ells són conceptes que hem anat encunyant per nomenar formes de fer política pertanyents a la mateixa subespècie: la que, fortament recolzada en ciutadans de carn i ossos i places i carrers de llamborda i quitrà, ha aconseguit augmentar el seu impacte i eficiència organitzativa gràcies a la tecnologia.

Troba la gent a faltar la política tradicional al carrer? Per descomptat.

És això fàcil de comprendre i explicar? En absolut.

Estem vivint, ara mateix, una transició de la política com a meta a la política com a procés, de la institució com a solució a la institució com a caixa d'eines – on hi diu institució, podem parlar perfectament de parlament, partit, sindicat, ONG, associació de veïns... la política caixa d'eines és el "faci-s'ho vostè mateix", és el bricolatge polític, és quedar amb els veïns per dibuixar, serrar i muntar uns mobles (democràtics) cadascun amb les seves eines, en lloc de comprar- fets. Aquest és el tipus de política que alguns estan impulsant des dels carrers coordinats des de les xarxes (Castells, 2012).

Una política com caixa d'eines requereix un canvi de marc mental extraordinari:

- Per començar, cauen les marques, ja que les eines són el que importa i no la caixa d'eines, eines que són intercanviables i recombinables.
- Requereix, també, un major protagonisme del mateix ciutadà, acostumat (majoritàriament) a trobar les coses fetes, fetes per altres.
- Aquest protagonisme requereix, a més, competència, saber fer coses, o aprendre a fer-les. Cal aprendre a fer la nova política.
- Amb el que es tanca el cercle tornant a la caixa d'eines: no només saber fer, sinó saber escollir les eines apropiades per a cada cas.

Explicar això és complicat. Comprendre, amb la rapidesa amb què s'està succeint tot i la forta inèrcia de la tradició, més. Voler arremangar-se, voler reprendre la responsabilitat que ens correspon com a ciutadans, això caldrà saber-los-ho demanar amb molt de tacte.

Cal que ciutadans i noves formes d'organització ciutadana facin un esforç per parlar el mateix idioma, per arribar a una entesa mútua. Al cap i a la fi, són la mateixa cosa. Entre ells hi ha les institucions tradicionals. Ara, el seu paper d'intermediació és més necessari que mai... encara que l'esforç que han de fer és molt més gran per, potser, acabar passant a un segon pla. A aquestes institucions també caldrà demanar-los-ho amb molt de tacte.

4.1. Innovació social oberta, política institucional i activisme ciutadà

Pensem per un moment sobre el paper d'algunes ONG, partits polítics, sindicats, governs, associacions, mitjans de comunicació massiva, universitats o escoles.

S'ha dit sovint que la majoria d'aquestes institucions – si no totes – periran amb el canvi de paradigma vers una Societat Xarxa o una Societat del Coneixement. És probablement poc agosarat dir, a aquestes alçades, que totes elles canviaran de forma radical i seran ben diferents del que ara entenem per aquestes institucions. Desapareixeran, però?

Mentre segurament hi haurà cada cop menys espai per a les universitats i les escoles per a “educar”, és versemblant que l'horitzó que ara s'obre de “facilitar i fomentar l'aprenentatge” sigui impressionantment vast. Així, podem preveure que les institucions educatives tinguin un rol important a l'hora de construir contextos, facilitar plataformes d'aprenentatge (no necessàriament en un sentit tecnològic de la paraula) i d'atiar la interacció entre aprenents i experts (de tots amb tots). S'anomena aprendre a aprendre.

Què passarà amb les institucions democràtiques? Atrevim-nos a afirmar que no tindran un futur brillant en liderar i proporcionar solucions enginyoses als problemes de tots i cadascun dels ciutadans. Però és possible que molts voldríem veure-les tenint un paper clau com a constructors de contextos, facilitadors de plataformes i atiadors de la interacció. S'anomena govern obert (Lathrop & Ruma, 2010).

I el mateix per a les organitzacions no lucratives de qualsevol tipus. Més que solucionar problemes, si viren vers un model d'innovació social oberta tendiran a ajudar als

ciutadans a anar més enllà de l'empoderament i a assolir la total governança de les serves persones i institucions, a través del desenvolupament socioeconòmic i l'elecció objectiva, el canvi de valors i els valors emancipadors, i la democratització i les llibertats civils (Welzel et al., 2003).

Aquest és un dels escenaris que hom podria presenciar en els propers anys en moltes institucions públiques i privades sense ànim de lucre. Probablement despreses de moltes de les seves actuals atribucions i, en conseqüència, aparentment menys útils segons els paràmetres organitzatius pels quals ara les valorem. Però probablement també jugant un rol crucial en la societat del coneixement, on la innovació serà oberta i social o no serà.

Bibliografia

- Albaigès, J. (2011). "Aprovechar la red para potenciar el voluntariado" [en línia]. A Albaigès, J., *TecnolONGia*, 02 Juny 2011. [Data de consulta: 02-06-2011]
<<http://www.tecnolongia.org/?p=1232&lang=ca>>
- Alcazan, Monterde, A., Axebra, Quodlibetat, Levi, S., SuNotissima, TakeTheSquare & Toret, J. (2012). *Tecnopolítica, Internet y R-Evoluciones. Sobre la Centralidad de Redes Digitales en el #15M*. Barcelona: Icaria.
- Batchelor, S.J. (2012). "Changing the Financial Landscape of Africa: An Unusual Story of Evidence-informed Innovation, Intentional Policy Influence and Private Sector Engagement". A *IDS Bulletin*, 43 (5), 84–90. Malden: Blackwell Publishing.
- Benkler, Y. (2006). *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. New Haven: Yale University Press.
- Berners-Lee, T. (2010). *Linked Data* [en línia]. Cambridge: World Wide Web Consortium. [Data de consulta: 11-05-2012]
<<http://www.w3.org/DesignIssues/LinkedData.html>>
- Brugué Torruella, J., Boada Danes, J. & Blanco Fillola, I.I. (2013). *Els motors de la innovació a l'administració pública* [en línia]. Estudis de Recerca Digitals, 5. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya. [Data de consulta: 10-01-2014]
<http://www20.gencat.cat/docs/eapc/Home/Publicacions/Col_leccio%20Estudis%20e%20Recerca%20Digital/5%20motors_innovacio_administracio_publica/ERD_05_Els%20motors%20de%20la%20innovacio.pdf>
- Castells, M. (2012). *Redes de indignación y esperanza*. Madrid: Alianza Editorial.
- Chesbrough, H.W. (2003a). *Open Innovation: The New Imperative for Creating And Profiting from Technology*. Boston: Harvard Business School Press.
- Chesbrough, H.W. (2003b). "The Era of Open Innovation". A *MIT Sloan Management Review*, Spring 2003, 35-41. Cambridge: MIT Sloan School of Management.

Font, J., Navarro, C., Wojcieszak, M. & Alarcón, P. (2012). ¿"Democracia sigilosa" en España? Preferencias de la ciudadanía española sobre las formas de decisión política y sus factores explicativos [en línea]. Opiniones y actitudes, nº71. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas. [Data de consulta: 03-12-2012]
<<http://libreria.cis.es/static/pdf/OA71acc.pdf>>

Hatakka, M. (2009). "Build it and They Will Come? – Inhibiting Factors for Reuse of Open Content in Developing Countries" [en línea]. A *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, 37 (5), 1-16. Kowloon Tong: EJISDC. [Data de consulta: 21-04-2009]
<<http://www.ejisdc.org/ojs2/index.php/ejisdc/article/viewFile/545/279>>

Hibbing, J.R. & Theiss-Morse, E. (2002). *Stealth Democracy: Americans' Beliefs About How Government Should Work*. New York: Cambridge University Press.

Howard, P.N., Duffy, A., Freelon, D., Hussain, M., Mari, W. & Mazaid, M. (2011). *Opening Closed Regimes: What Was the Role of Social Media During the Arab Spring?* [en línea]. Seattle: PIPTI. [Data de consulta: 22-05-2012]
<<http://pitpi.org/index.php/2011/09/11/opening-closed-regimes-what-was-the-role-of-social-media-during-the-arab-spring/>>

Lathrop, D. & Ruma, L. (Eds.) (2010). *Open Government; Collaboration, Transparency, and Participation in Practice*. Sebastopol: O'Reilly.

Lilleker, D.G. & Jackson, N. (2008). *Politicians and Web 2.0: the current bandwagon or changing the mindset?* [en línea]. Paper presented at the Politics: Web 2.0 International Conference, April 17-18, 2008.. London: Royal Holloway, University of London. [Data de consulta: 21-02-2010]
<<http://newpolcom.rhul.ac.uk/politics-web-20-paper-download/Lilleker%20%20Jackson%20Web%202%200%202008.pdf>>

Lotan, G., Graeff, E., Ananny, M., Gaffney, D., Pearce, I. & Boyd, D. (2011). "The Revolutions Were Tweeted: Information Flows during the 2011 Tunisian and Egyptian Revolutions" [en línea]. A *International Journal of Communication*, 5, 1375–1405. Los Angeles: USC Annenberg Press. [Data de consulta: 27-09-2011]
<<http://ijoc.org/ojs/index.php/ijoc/article/view/1246/613>>

Mokyr, J. (1997). "Are We Living in the Middle of an Industrial Revolution?" [en línea]. A *Economic Review, Second Quarter 1997*, 31-43. Federal Reserve Bank: Kansas City. [Data de consulta: 26-10-2007]
<[http://ideas.repec.org/a/fip/fedker/y1997iqiip31-43n82\(2\).html](http://ideas.repec.org/a/fip/fedker/y1997iqiip31-43n82(2).html)>

Mokyr, J. (2000). "Knowledge, Technology, and Economic Growth During the Industrial Revolution". A Van Ark, B., Kuipers, S.K. & Kuper, G. (Eds.), *Productivity, Technology and Economic Growth*, 253-292. New York: Springer.

Monterde, A., Rodríguez de Alòs-Moner, A. & Peña-López, I. (Coords.) (2013). "La Reinención de la democracia en la sociedad red. Neutralidad de la Red, ética hacker, cultura digital, crisis institucional y nueva institucionalidad" [en línea]. A *IN3 Working*

Paper Series, WP13-004. Barcelona: UOC-IN3. [Data de consulta: 04-10-2013]
<<http://journals.uoc.edu/ojs/index.php/in3-working-paper-series/article/view/1774>>

OECD (2010). *Are the new millennium learners making the grade. Technology and educational performance in PISA*. Paris: OECD.

Peña-López, I. (2002). "Cooperación y Voluntariado en red y en la Red". A *Documentación Social, Trabajo en Red*, (129), 187-203.

Peña-López, I. (2007). "Online Volunteers: Knowledge Managers in Nonprofits". A *The Journal of Information Technology in Social Change, Spring Edition - April 2007*, (1), 136-152. Vashon: The Gilbert Center.

Peña-López, I. (2009). *Voluntariado virtual: acción social en la Sociedad Red* [en línia]. Conferencia en el 6º Congreso Andaluz de Voluntariado. Sevilla: ICTlogy. [Data de consulta: 13-02-2009]
<http://ictlogy.net/presentations/20090213_ismael_pena-lopez_-_voluntariado_virtual_accion_social_sociedad_red.pdf>

Peña-López, I. (2013a). "Casual politics: del clicktivismo a los movimientos emergentes y el reconocimiento de patrones" [en línia]. A *Educación Social. Revista de Intervención Socioeducativa*, (55), 33-51. Barcelona: Universitat Ramon Llull. [Data de consulta: 19-12-2013]
<<http://www.raco.cat/index.php/EducacionSocial/article/view/271019>>

Peña-López, I. (2013b). *Intención de voto en España 1978-2013. ¿Una Segunda Transición hacia una política extra-representativa?* [en línia]. Comunicación en el XI Congreso de la AECPA. 18-20 de septiembre de 2013. Sevilla: AECPA. [Data de consulta: 18-09-2013]
<<http://aecpa.es/uploads/files/modules/congress/11/papers/1014.pdf>>

Peña-López, I., Congosto, M. & Aragón, P. (2013). "Spanish Indignados and the evolution of 15M: towards networked para-institutions" [en línia]. A Balcells, J., Cerrillo i Martínez, A., Peguera, M., Peña-López, I., Pifarré de Moner, M.J. & Vilasau, M. (Coords.), *Big Data: Challenges and Opportunities*, 359-386. Proceedings of the 9th International Conference on Internet, Law & Politics. Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona, 25-26 June, 2013. Barcelona: UOC-Huygens Editorial. [Data de consulta: 26-06-2013]
<http://edcp.uoc.edu/proceedings_idp2013.pdf>

Raymond, E.S. (1999). *The Cathedral & the Bazaar*. (revised edition: original edition 1999). Sebastopol: O'Reilly.

Rodríguez Blanco, E., Carreras, I. & Sureda, M. (2013). *Innovar para el cambio social. De la idea a la acción* [en línia]. Barcelona: ESADE Instituto de Innovación Social. [Data de consulta: 20-02-2013]
<<http://itemsweb.esade.es/wi/research/iis/publicacions/2012-InnovarParaCambioSocial-web.pdf>>

Sayo, P., Chacko, J.G. & Pradhan, G. (Eds.) (2004). *ICT Policies and e-Strategies in the Asia-Pacific* [en línia]. New Delhi: APDIP. [Data de consulta: 29-05-2007]
<<http://www.apdip.net/publications/ict4d/ict4dsayo.pdf>>

Schumpeter, J.A. (1939). *Business Cycles: a Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. New York: McGraw-Hill.

Schumpeter, J.A. (1943). *Capitalism, Socialism and Democracy*. (2003 edition). New York: Routledge.

Schware, R. (Ed.) (2005). *e-Development. From Excitement To Effectiveness* [en línia]. Washington, DC: The World Bank. [Data de consulta: 17-05-2006]
<http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2005/11/08/000090341_20051108163202/Rendered/PDF/341470EDevelopment.pdf>

Toret, J. (Coord.) (2013). *Tecnopolítica: la potencia de las multitudes conectadas. El sistema red 15M, un nuevo paradigma de la política distribuida* [en línia]. Barcelona: UOC-IN3. [Data de consulta: 22-06-2013]
<http://in3wps.uoc.edu/index.php/in3-working-paper-series/article/download/1878/n13_toret>

Welzel, C., Inglehart, R. & Klingemann, H. (2003). "The theory of human development: A cross-cultural analysis" [en línia]. *A European Journal of Political Research*, 42 (3), 341-379. Oxford: Blackwell. [Data de consulta: 20-04-2007]
<<http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/1475-6765.00086>>

Zook, M.A., Graham, M., Shelton, T. & Gorman, S. (2010). "Volunteered Geographic Information and Crowdsourcing Disaster Relief: A Case Study of the Haitian Earthquake4" [en línia]. *A World Medical & Health Policy*, 2 (2), 7-33. Berkeley: Berkeley Electronic Press. [Data de consulta: 04-12-2010]
<<http://www.psocommons.org/wmhp/vol2/iss2/art2>>

Zuckerman, E. (2008). *How do social change organizations innovate?*. Seminar at the course Network Society: Social Changes, Organizations and Citizens; Barcelona, 17 October 2008. Barcelona: CUIMPG.